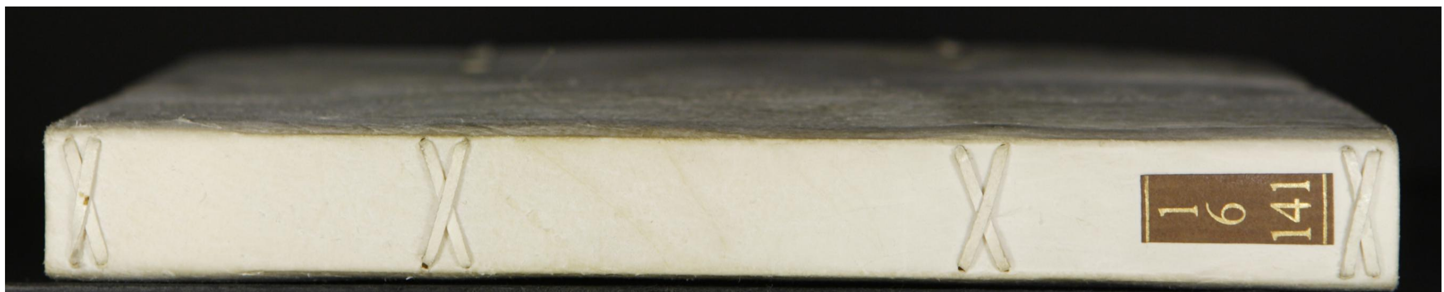
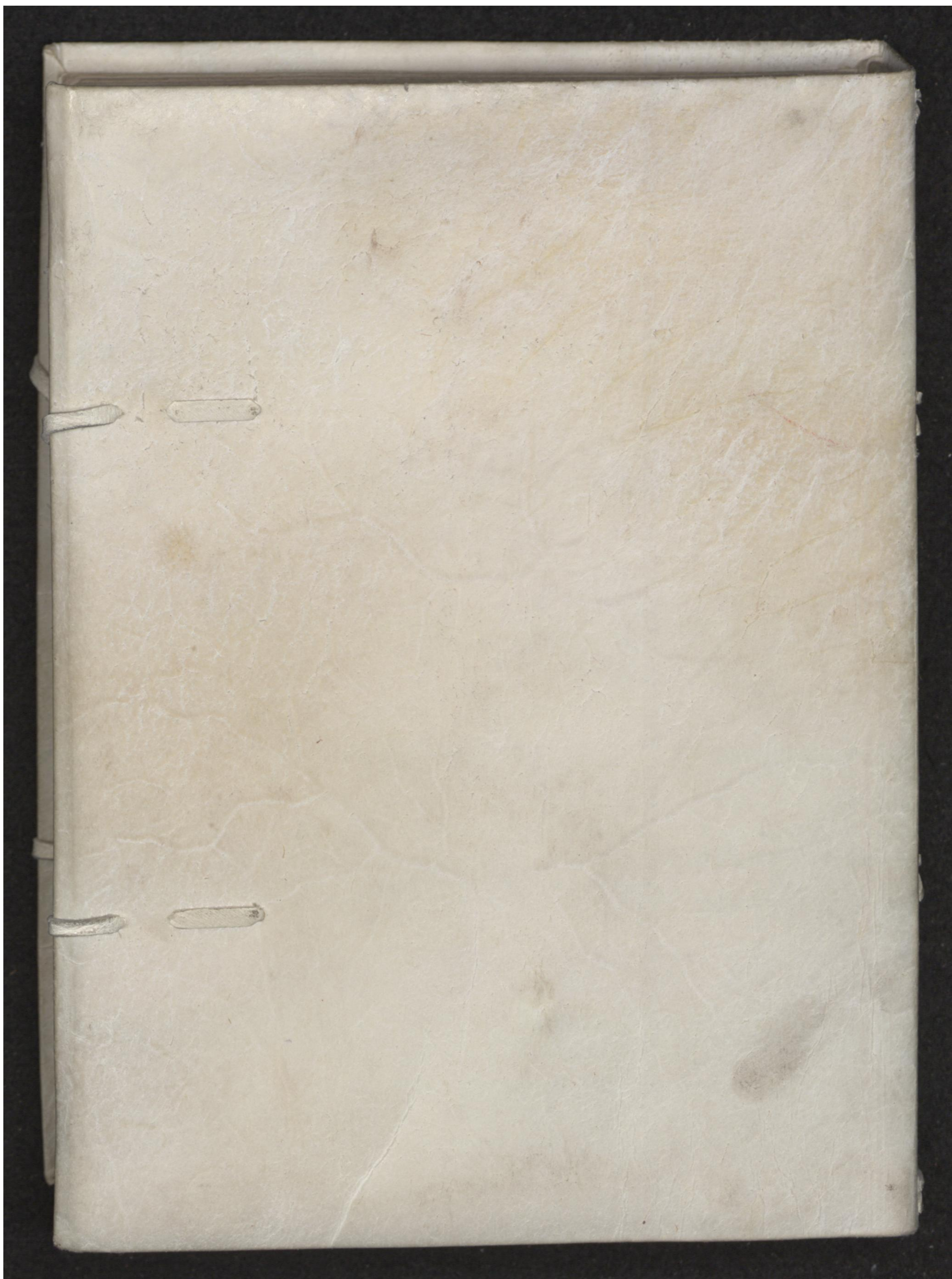

1
6
141

IO. FRANCISCI PICI AD PETRVM BEMBVM DE IMITATIONE LIBELLVS.

i O. Fr. P. Pe. Bemb. S. Vtrum tibi cum antiquos imitanti ſcriptores; tum de imitatione mecum diſſerenti aſſentiri an aduerſari deberem; nondum ſatis Bembe iudicaui. Quando ipſos etiam ueteres, qui proponuntur imitandi, hac de re cum uarios, tum animi dubios fuiſſe plane comperiebam. Ipſa quoq; ratio ſe ſe ita præbebat æquam utrique parti, ut quo uergeret non ſatis appareret. Quãobrem ſi quæreretur authoritas, ſi ratio deſideraretur, quibus quaſi germanis ad ueritatē indagandam uijs utimur, lis adhuc ſub iudice manere uidebatur. Verum enim uero dum cogitarem acrius, ipſamq́; imitationem animo uoluerem, in eam ſum adductus ſententiam, uti non nihil quidē imitandum aſſeuerem: uſquequaque uero non putem. imitandum inq̃ bonos omnes: non unum aliquem, nec omnibus etiam in rebus: quod tute ipſe arbitrabare. Qua quidem in re ut ita ſentiam multa me mouent: eoque animus inclinat, uti aduerſus te ſtandum facile exiſtimē: id ipſum tibi declarare tentabo; conaborq; quibus potero rationibus, ut ſi non ego in te (quis enim in amicum & talem qualis eſt Bembus id faceret?) ſententiam feram; ipſe tamen fortasſis litem ſecundum te dandã minime cenſeas. Ac primum omnium ſatis conſtat imitatores a Platone uel inani; uel nullo uerius titulo notatos: ut qui proprio digni nomine non habeantur: niſi quod eis

illa ipsa imitatio fecerit. Inhonesta uero Flacci nomenclatura damnatos & appellatos seruum pecus. Hinc uideas omneis quicunque aliqua in re authores celeberrimi extiterunt: aliunde q̃ ex imitatione gloriam: quæ de rebus præclare gestis exurgit: eamque comitatur, ut umbra corpus, sibi ipsis quæsiuisse. Ac potius uel intenta contentione aduersatos prioribus uel adnixos longo eos interuallo præterire non sequi. Qui enim assecla cupit semper esse: primum sibi nunquam uendicabit locum. Ad quem uidetur uel naturæ propensio, uel nescio qua certe ambitio totis uiribus anhelare. At imitatus dicitur Homerus Orpheum adeo, ut carmen quod hic poemati de Cerere composito prestituit, in iliade duobus tantum nominibus exceptis oculatissimus cæcus ille transtulerit: nullus tamen inde honor est Homero partus: sed quoniam sonora magis grandiorique tuba res troianas cecinit, multa illum & undequaque est gloria consequuta. Obfuit magis quàm profuit imitatio Vergilio: quoniam præclarissimo uati & quoad iudicium poeticum pertinet, omnium omnino præstantissimo, nihil fere magis uitio uerti solet, quàm imitatio nimia ueterum poetarum, a quo tamen uitio longe illum abfuisse censeo: neque enim omneis aliorum imitatus est partes: suos ipse habet numeros, propria tenet lineamenta, dispositionem'que in primis peculiarem & maxime propriam (ut alia taceam) quæ non sunt ei communia cum cæteris; æmulator ueterum uerius quàm imitator: & quanquam mutuo si non furto quædam hincinde quasi signa ueterum atque toreumata carpsit ad ornanda suorum poematum ædificia: proprijs tamen illa sunt ornamentis magis

conspicua,

conspicua, atque omnino magis illustria. Cicero quoque neutiquam Demosthenem: quod multis creditur, enixius est imitatus: plerisque sane in rebus æmulatus suum retinuit filum & instituta dicendi. T. Liuius Salustio clarissimo historiarum scriptori palmam uel æquam habuit, uel præripuit, diuersam tamen cucurrit uiam ipsius consequendæ gratia. Debita quoque laude nec Cornelius, nec Curtius caruere; & primis illis & alter alteri dissimiles. Quod si græcam tractes historiam, quæ maior quam inter Herodotum & Atheniensem illum cum ducem tum scriptorem rerum a se gestarum differentia stili? utriusque tamen laudes amplissimæ. Ad philosophos si deueniamus græcos: Aristotelis eloquentia magnopere celebrata est cum græcis tum latinis qui græce sciunt: Platonis uero nunquam satis laudata, cum tamen illius stilus huius sit graphio dissimillimus: nec etiam atticæ similis musæ, q̃q̃ celebratissimæ, & Platonis plane dissimili cum scribendi ordine tum uerbis: quibus hic ipse Xenophon κοινοῖς Plato autem καλοῖς (ut græci dicunt authores) utebatur. Non defuit autem Aristoteli facultas imitandi eum; præsertim cuius auditorij limen uiginti annos frequentissime contriuerat. Non defuit eruditio, non iudicium: maluit tamen suo in calle præcedere, quàm in lata aliorum uia uel secundus esse uel tertius. Inter latinos uero Ciceronem & Varronem quæ nam quæso loquendi differentia? neque enim hunc ille, quanquã undecunque doctissimum aut stilo imitatus est, aut ordine rerum scribendarum & modo. Antiqui enim illi præclarissimi uiri nunquam aliquorum imitationi studebant, ita ut in eorum uerba, membra, circuitus,

iurarent, quasi semper infantes: quasi alitibus postponendi: quibus a parentibus extra nidum eductis satis est si ter uel quater uolanteis illos aspexerint. Carpebant ex uno quoque quantum satis esse uidebatur ad phrasim uel constituendam uel ornandam, quæ tamen essent uel propriæ cognata naturæ, uel accõmoda materiæ quæ tractaretur: sic & Celsus & Columella clari, nitidi, pressi & elegantes, in altero tamen egregia mundities; in altero flosculi fortasse crebriores: imitationem in illis nihilominus uel nullam uel certe paruam es depræhensurus. genium propensionemq; naturæ eorũ quisque sequebatur. Et si enim homo omnium maxime uim obtinet imitandi, ut hinc & multa & uaria discere possit; quod scribit Aristo. in problematibus, eaque de causa poeticam homini naturalẽ esse primo, quem ea de facultate libro scripsit, est aperte testatus: proprium tamen & congenitum instinctum & propensionem animi nactus est ab ipso ortu, quam frangere & aliorsum uertere est ipsam plane uiolare naturam. Itaque cum nostro in animo idea quædam & tanquam radix insit aliqua, cuius ui ad quodpiam muneris obeundum animamur & tanquam ducimur manu: atque ab alijs quibusdam abducimur; colere illam potius q̃ incidere, amplecti q̃ abalienare operæpretium est: nihil enim nostræ consulens fœlicitati aut a uirtute alienum aut noxium nobis impertijt ipsa natura: ideam igitur ut aliarum uirtutum, ita & recte loquendi subministrat, eiusque pulchritudinis affingit animo simulachrum: ad quod respiciẽtes identidem & aliena iudicemus & nostra. Neque enim eam quisquam adhuc perfecte attigit, ut hac in re illud etiam possit dicier,

nihil omni ex parte beatum. Quandoquidem non uni tantum: sed omnibus & uniuersis distribuit præclara sua munera, ut ex ipsa uarietate totius uniuersi pulchritudo constituatur. An putas frustra prudentem illum pictorem censuisse omnia se uno in fœmineo corpore reperire non posse ad uenustatem? & in cassum putas prudentissimum oratorem eius industriam secutum longe etiam illum præterisse iudicio; qui ut imaginem illam pulcherrimi eloquentiæ corporis effingeret, omneis delegit uiros facundia præstantes; cum ille quinque solum crotoniatas selegisset uirgines pulchritudine celebratas: nec satis illis fidens formam ipsam seu spetiem absolutam eloquentiæ nulli prorsus addictam sola imitatione dignam existimarit: imitari itaque eam debemus quam animo.s.gerimus dicendi perfectam facultatem: qua & aliorum & nostra cum errata in obeundo loquendi munere, tum uirtutes etiam metiamur: siue ea ipsa penitus innata sit idea, atque ab ipsa origine perfecta; siue tempore procedente multorum authorum lectione consumata. Ea fiebat ut. M. Ciceronis aures semper Demosthenes non impleret. Ea ipsa patauinitatem in Liuio causabatur Asinius. Ipsa eadem & Brutus elumbem Ciceronem quãquam amicum præcipuum iudicabat: Alij Asianum, tumidum, redundantem, nimium, uiro molliorem. qua etiã factum opinor ut nec aliquem unum scrupulosius imitandum uel Celsus uel Fabius præceperint: neque etiam ipsi fuerant Ciceronem, quem maxime laudant, imitati: Quid enim causæ fuit, ut tot illos uarijs non solum in rebus, sed una eademque in facultate diuersos dicendi artifices posuerint in medium? nisi ut uel ab hoc uel ab illo quod

placeret magis decerperemus, siue impulsu acti naturæ, siue iudicio. Nam qui non ita censent, illud oro dissoluant, cur ij qui Ciceronem tam laudant quàm qui maxime, illum ipsum tamen non sunt imitati stilo scilicet et figura dicẽdi? An id scilicet facile non potuerunt, Celsus, Cecilius, Plinius, Fabius, alij Ciceronis seculo proximi? cum restarent adhuc tanquam reliquiæ & inuiolatæ illæ quidem puri Romaniq; sermonis, ipsamq; latinitatem sugerent cum lacte nutricum? An ignorarunt imitandum esse magno scilicet et excellẽti ingenio uiri, qui et alijs de imitatione pręcipiebãt? Dicendum potius uidetur eos noluisse: ne si uoluisse quod non potuerãt afferamus: uel tacito nos eorum opponamus gloriæ; qui quod illi non potuere uiri clarissimi: nos ipsi uel obtinuerimus: uel speremus. Dicturus est fortasse quispiam, eos qui magis nobis placent esse magis imitandos; quod ego quidem non condẽnarim: placeat præ alijs Plato, placeat Cicero, non opinione solum sed stilo Platonicus: eos sequamur: Nam quãquam sua est cuiq; propria facies animi, sicut & corporis; ut duos omnino similes non facile sit inuenire, minor tamen in animo nostro cum aliquibus præ alijs est dissimilitudo, atque per hoc facilius erit nobis uti similes euadamus: meminerimus tamen nos simias non esse oportere: quæ deteriora sibi deligunt ad imitandum. Sunt enim qui neuos, qui cicatrices, qui maciem, qui excrementa etiam effingere uelint uel nulla uel minima ratione habita & lacertorum & uiuidi roboris & gratiæ: ab ijs non dissimiles, quibus magna est cura, ut rara quępiam uocabula, quæ forte aut Ciceroni exciderunt multa scribenti, aut uitio temporum fuere in eius libros intro-

*ducta, adeo ut si ab inferis excitaretur, a se prompta ne-
garet; gestientes surripiant: uel etiam quę mancipes librarij
integritatem lectionis, dum passim corrumpunt, edidere:
ipsi obseruent magna cum diligentia. Superfluum prę-
terea uanumq; existimari debet, si ad omnem rhetoricam
portionem imitatio adhibeatur. Inuentio enim tum lau-
datur magis, cum genuina est magis & libera: explodiq;
solet quæ repticia iudicatur, ne dum accersita. Vnde nã
quæso illud furem non poetam fabulam dedisse? An etiam
aliunde prodijt, ut illi omnes damnarentur, qui dum Mu-
sarum & Apollinis haberentur ludi, aliorum imitatione
sibi quæsiuissent unde probarent, & soli relata sit a criti-
cis palma, qui ex sese & ex propria penu eruditi prom-
pserat obsonium animi: tametsi eo non ita conuiuarum gu
stus oblectaretur. Dispositio uero sequitur inuentionem
ita, ut hic qualis fuerit, talem quo rite disponatur ordi-
nem expetat, ne id quod effingis quasi intellectile corpus
orationis: aut uasta nimis, aut pusilla nimis, aut omnino
præpostera membra deforment. Tua autem hic ut sit, ne-
cessarium dubio procul omni futurum arbitramur: eoque
maiori tibi fuerit adnitendum diligentia, a te ipso uideli-
cet nõ ab alijs petenda: quo maioribus ingenij uiribus in ea
perficienda opus est: si Plinio maxime crediderimus affir
manti, & barbaros etiam inuenire magnifice & enuncia-
re, recte uero disponere & figurare non nisi eruditis con-
cessum esse. Elocutio uero num & ipsa sequitur inuen-
tionem? quando diuersam ad materiam diuersa phrasis
adhibenda est. Num & ipsa quoque dispositionem comi-
tatur: huic enim alia: illi alia tribuenda est, ita ut a te ipso*

omnis tandem pendeat oratio. Nam de memoria & pronuntiatione tacendum puto; quando earum neutra chartis mandetur: & alteram nulla extimatione tibi compares: sed ex matris (ut inquit Lucillius) bulga tecum feras: ut autem hic exercitatione perfici solet: ita exempla maiorum alijs partibus, quæ referri litterarũ monumentis queunt, opem ferre non mediocrem iure affirmauerim. Poteris enim inuentionem quapiam de re ab alijs traditam uel æmulari uel superare: poteris disponere melius: eloqui etiam ornatius. Neque enim quasi uetula mulier suis est uiribus parens effœta natura, ut nostro.s.hoc seculo quasi nimio partu lassata defecerit. Nec deus optimus maximus nostræ ætati nõ est largitus ingenia: utinam tam bene excolerentur, quàm bona sunt edita: & non inanibus nugis ac fabulis quasi glande & siliquis edendis dedita, sua alimonia fraudarentur. Ita enim macerata sunt nonnulla, & quasi tabe consumpta: alioqui suapte natura formosa, ut simulachri & euanidæ umbræ magis, quàm uiui animi effigiem præseferant. Crescunt (ut mea fert opinio) uerius quàm decrescant ingenia. Multa enim quæ ad rerum spectant notitiam, & nostrum seculum, & huic proxima nouere, quæ docta illa ignorauit antiquitas. Lingua certe ueteribus illis cum græca tum latina quasi natiua adfuit: quam ab eorum libris petere nos oportet: quibus maior ea de re fit legitimæ laudis accessio. Illi enim uel nolentes, & in Hellade græce, & in Italia latine loquebantur: nobis Italis qui latine loquamur ne dum græce, id nostra est partum & elaboratum industria: inde fiet, æquum rerum æstimatorem si sortiatur nostra ætas; posse eos, qui nunc

mediocriter loquuntur præcipuis illis & antesignanis iure præferri; qui scilicet inter Gothos Vandalos Hunnosque uersati priscam illam & tot seculis abolitam dicendi rationem aut teneant, aut tenere conentur imitatione continua. Qua etiam in re mira subtilitas & forte nimia. Nam nec cursu solum ueteribus similes, nec gressu uel esse uel uideri uolunt quidam; sed ita incedere, ut eorum in uestigiis ponant uestigia. At si ueterum maiora uestigia fuerint, ut etiam corpora; num in illis minor pes firmabitur, an labascet si solum maxime subudum fuerit? si uero illa nostris minora extiterint; num excludentur curiosi pedes & frustrabuntur uoto? æquum enim uestigium quod omni ex parte quadret quis inuenerit? ni calceorum fortassis officina quæpiam e Romanis eruta ruinis formulas nobis quasdam subministrauerit. At quot ueterum pedes, tot calcei. Nec ambigas Bembe, etiam si antiqua sandalia in absconditis thesauris inueneris, & aptaueris tibi, te unquam propterea posse a criticis impetrare, ut antiqua credantur. efficiet hoc inuidia: semper simultas erit in causa, quoad illam ipsam dies longa præscripserit. Neque enim alia habebuntur quàm noua, hoc est non absoluta, nec omnibus perfecta numeris: quod quidem in signis euenire persæpe sumus contemplati: quæ & si quando præstantiora fiunt quibusdam, quæ uetustis illis seculis exculpta fuere, nihilominus cum ut noua circumferuntur, imperfectioribus posthabentur; tantum uana illa mille annorum imago quasi pestis inuasit hominum iudicia. nam si uetera creduntur esse, si etiam spectator est animi dubius antiqua ne sint an minime;

mira laus: nulla insurgit censura rigidior: at si compertum fuerit recenter edita, prodaturq; etiam nomen opificis: tum mille Aristarchi, tum & sibila quandoque erit audire: tum non tertius modo cadet de cœlo Cato: sed & Timon atque etiam Momus exurget ab inferis. Nouimus hominē scripsisse epistolas sub Ciceronis nomine; quæ non laudi solum, uerūetiam admirationi maxime fuerint; eundemq; ipsum epistolis Ciceronis suum adscripsisse nomen demptis tantūmodo ijs uocabulis, quæ prodere fallaciā possent: es ne Bembe crediturus? quod illæ ipsæ Ciceronis epistolæ & rubras cæras, et uirgulas, et asteriscos, & obelos, et sexcētas censorias notas perpeti quiuerint nouæ inscriptionis causa: quæ tamen antea sub ueteri titulo fuerant nunquā satis laudatæ & celebratæ. In cassum igitur sategerat ille prioribus in epistolis dum uerba rimabatur: dum cæsa metiebatur & membra: dum circuitus deligebat: dum numeros mandabat memoriæ: dum obseruabat lineamenta: ut quæ scribebat Cice. esse uiderentur: poterat enim paruo impendio & labore id præstare titulus et auferre. Sed illud quoque ad nimiam auiditatem imitationis compescendam facere potest: quod mediocris etiam authoris scribendi genus ne dum Cice. non imitabile uidetur omni ex parte: si quæ de complexu illarum muneris loquendi partium supra diximus, ad memoriam reuocentur: ubi enim inuentio, quæ quasi materia orationis est, eadem non habetur: nec forma, nec quæ illam nexu inseparabili sequitur, dispositio eadem prorsus habebitur: si autem similis quoquomodo; si dissimilis nullo pacto conueniet. Quotum autem quenquam reperias etiam si

adcersas

VI

adcersas Æsopi gracculum pennis ornatum alienis: quique aliorum sunt propria eadem prorsus & impudenter cogitet expromere: & impudentius disponat; & effutiat impudentissime? sed fac eadem esse omnia: mox dimoue lineamentum; uerte membrum: uaria numerum: tolle circuitum omnem orationis; integritatem sustulisti: adeo constat illa coagmenta nec eis omnibus quæ sibi propria peculiariaq; adsciscit, ut ex illis ipsis eisdemq; solis, non alienis non mixtis non permutatis, confletur atque dissultet. Huc accedit scripti genus uarium, quod uariam quoque sibi uendicat phrasin: Ciceronis enim orationes libri de oratore ad Quintum fratrem, de claris oratoribus, & alij plerique magno eloquentiæ inundantur flumine, si non potius Oceano: sed ille ipse tam uastus fluuius uix irrigat Rhetoricos libros: & eos qui de uniuersitate, & de fato inscribuntur: idemq; ipse uix stillat in topicis. Mutatur quoq; ætate mutata: & ab eodem Cicerone dicta est canescere oratio: quæ alia itidem est dum monet, alia dum respondet: diuersa quoque dum deprecatur: dum interpretatur: dum inuehitur. Varia item pro uarijs animi affectibus: & sæpe corporis ne dum rebus: quæ ipso sunt explicanda sermone. Hunc igitur unum dices imitandum, quem natura produxerit, ut in eo suas uires omnis experiretur eloquentia: eoque fieri ut miscere, cum ipse sit etiam uarius; ipsum Ciceronis filum queas: & quaque de re, quæ tibi dicenda tractandaque fuerit, possis ipsius more & (ut sic dixerim) Ciceroniane loqui. At forte ueritas esset inconnexo, ni duo illud aperte distraherent. Primum quod propterea quispiã non esset Ciceroni similis. Huius enim

uerba etiam si loca mutent, erunt tamen uerba Ciceronis, non autem Ciceronis ea constructio, quam ipse non struxerit. Sed tanquam ex lapidibus illius alius murum confecerit: cui si quidpiam alienæ calcis & intriti misceatur: ne uero misceatur fieri nequaquã poterit; sed etsi lapidem lapidi iunxerit hęrentius aut minus nimioue plus in dolio mersauerit, nequaquã tullianus paries ille futurus est. Alterum est quod tacito uideris existimare, ut cæteri authores legitimi non sint naturæ partus; sed tanquam abortiui: ac ut cum eis præclare agatur ueluti octimestres infantes habendi. Si ita reris; si ita censes, dabitur prouocatio ad eloquentiæ magistros antiquos illos quidem & probatissimos: ipsum etiam appellabo Ciceronem: proposuerunt enim non unum quempiam: sed multos imitandos: nec id satis ad ipsam ideam filum esse dirigendum præceperunt. Num igitur mihi quæso licebit num & expediet uim Demosthenis? quanquã eam expressisse Cicero dicitur; in ipso potius Demosthene, ubi inesse illam non ambigitur; & demirari & imitari? Sic & copiam Platonis & iucunditatem Isocratis a fonte puro, non a decurrentibus riuis, ubi ipsa miscetur eloquentiæ lympha, combibere. Adde quod alio hic, alio ille charactere delectabitur, & alia afficietur figura dicendi: ut nec frustra nec inconsulto uarios eiusdem rei dicendæ modos, quæ chriæ dici solent; ueteres illi qui eloquentiæ tradidere præcepta excogitauerint. Nec nequicquã habuerunt diuersa genera dicendi probari diuersitate uidelicet iudiciorum a diuersa humani temperamenti proprietate manantium: hinc amplum & augustum dicendi genus: hinc exile & tenue:

hinc ex utroque permixtum : in quibus qui excelluerint di uersi diuersam quoque sibi gloriam parauerunt. Hinc & siccum & nudum : hinc succulentum & uario eruditionis colore uestitum : & hæc omnia introducta sunt duce natura. Erit enim ille suopte ingenio Laconicæ breuitatis amator : alius asiaticæ fertilitatis auidus : hic atticæ illius & aureæ mediocritatis æstuabit desiderio : Rhodio ille temperamento delectabitur : tot sunt uariæ animi uoluptates : ut etiam de numeris terminandæ clausulæ & pedibus multa sit inter antiquos atque inter Aristotelem & Ciceronem orta dissensio. Induebant animum illi uarijs habitibus, ceu ipsis quoque uestimentis induimus corpora. Atque ut in his non secus in illis uaria materies : uariæ figuræ : uarijq; colores & placebant olim & nunc etiam placent : sunt enim nostra tempestate plurimi, qui panno uestiantur libenter qui sit contextus ex lato illo Ciceronis stamine & presso Plinij subtegmine. Admittunt etiam tramam Celsi, & Columellæ : alij, quia frigus fortasse metuunt ; conantur ut euoluant scrinia Carmentæ, unde peplum surripiant aptandum sibi : Nec eo contenti uetustos illos & cariosos Romanorũ augurum & Martiorum fratrum cophinos adeunt. Atq; cũ resciuerint Catonem et Ennium ditasse patriam; in eorum etiam supellectilem prædabundi & populabundi penitus irruant : nec desunt, qui asinum cum existiment bellum animal, & aureum, de illius pilis sibi lacernam conficiant. Qui uero abalienati sensus hæc signa ducerent artis medicæ regulis freti audiant Hippocratem ætati, tempori, consuetudini quidpiam dandum esse præcipientem. Sed ut in summa dicam : ut uarij

sunt authores & in suo quique genere probati: uaria quoque humani animi propensio: atque adeo diuersę in eadem etiam facultate ideę species'ue dicendi; lata, pressa, mediocris, austera, dulcis: diuersaq; quasi fila diuersę texendæ apta orationi: quibus de rebus apud probatos authores cum alios, tum maxime Dionysium & Hermogenem præcepta dantur, ad unam hæc omnia, quam in mente gerimus, ideam referenda sunt: & habenda est in consilio ratio, mixtioq; paranda talis, ut una ex omnibus, quæ nulla sit illarum: sed perfectissima tamen illa quidē quoad fieri possit, & confletur & coalescat oratio. tantum abest ut quispiam unus: usquequaque sit imitandus: quasi ille Deo præstaret opt. max. qui nobis usquequaque imitandus non proponitur: neque enim potentiam eius possumus: nec sapientiam aut debemus aut possumus omnino imitari: sed quam ille uoluit ex sole illo intellectili nostris mentibus illucescere, eam ipsam excolere operæpretium est ad ipsius dei manifestandam gloriam: ad accendendum nostris in pectoribus amorem diuinæ bonitatis, quæ quidē nobis quoad uires nostræ queunt efficere proponitur imitanda amore intentissimo, & officijs, qui de illo prodeunt: quibus & boni ipsi efficimur: et umbratilis huius uitæ peracto cursu omnino fælices. Hæc habui ad præsens Bembe de imitatione quæ dicerem sex (ni coniectura fallor) aut septem horarum spatio, eoq; interrupto: ac sine libris: stilo & memoria usi, quicquid se se obtulit arripuimus atque compegimus. Scis enim me more tabellarij mutatis etiam ad celeritatem iumentis hucusque cucurrisse: sed neque inficias iuero: me deprecari culpam: si qua occurrerint errata.

rata. Quare si hiulca magis & diuulsa, quam sonora & pressa compositio: si fracta & stridula, quam æquabilis aut numerosa uidebitur, ueniam præstes oro: sicut & poeticæ uenæ in edendis inter expellendam Venerem atq; Cupidinem carminibus arescenti nuper ut arbitror præstitisti. Qui enim fieri potest ut præter hæc etiam ab æquo non absoluar iudice, qui inter theologos atque philosophos nostrates istos recentiores mente quidem plusquā subtiles, sed rubiginosa & plusquam barbara lingua diutissime uersatus, ad mansuetiora studia, ad rhetorica delinimenta numerosque poeticos interdum quodam quasi postliminio reuertor. Quibus in numeris & exculta illa phrasi a priscis illis ducta temporibus, si nostro hoc seculo inter eos qui nunc uiuunt, & nobis noti sunt, ipse tibi palmam non uendicasti (quod ego nequaquam obstinate negauerim) propior tamen, aut es, aut iam breui es futurus primo, quam tertio. Vale. Romæ Tertiodecimo Kalendas Octob. M D X I I.

PETRVS BEMBVS IOANNI FRANCISCO PICO. S. P. D.

r Ecte atque amanter factum abs te est; quod eius sermonis tuas partes, quem unà de imitandi ratione nuper habueramus, etiam tuis ad me perhumaniter scriptis litteris perferri uoluisti. Quanquam enim propter eximiam tuam in omni genere doctrinarum præstantiam, & meum summum erga te amorem singula tua dicta inhęrescere penitus in sensibus consueuerint atque memoria mea: tamen ea ipsa prodita litteris & stabilius atque diutius permanent; & facilius repetuntur. Tum accidere etiam illud solet; ut ea, quæ cartis mandantur, pleniora uberioraque sint; quam quæ homines inter se colloquuntur. Addit enim semper aliquid stilus & scribendi mora; crescitq; cogitatione ipsa oratio. Itaque sermo ille tuus; qui me mirifice delectabat, cum te loquentem audiebam; idem perlectus in tuis litteris mihi sane multo iocundissimus fuit. Quibus omnino litteris, quoniam me amantissime prouocas, respondebo, non tam quidem aduersandi tibi studio; quam tuendi mei: neque tam refellendæ tuæ sententiæ causa; quam ne; quæ me rationes impulerunt, ut eos laudarem; qui quidem; quem scirent in eo scribendi genere, in quo sibi elaborandum esse duxissent, excellere ac præstare cęteris; illum sibi unum ad imitandum proponerent; eas tu rationes cognosceres: quas tibi coram explicandi mihi sane otium non

fuit. Sed ante quam illò ueniam, peto abs te; quoniam initio litterarum tuarum ita scribis; uideri tibi imitandos esse omnes bonos; cur in reliquis earum ipsarum litterarum partibus eos, qui aliquando imitati sunt, uniuersos uituperes; laudes nullum? Hoc si te propterea dices facere, quia malos quidem habeas, quos repræhendas; bonos, quos ornes, non habeas: primum id quidem uerisimile non est, imitandi artem esse aliquam, quæ laudabilis sit; ea uero arte qui sit recte usus, neminem unum inueniri, præsertim in tanta imitatorum frequentia; quantam necesse est & esse nunc, & fuisse antea omni tempore, & deinceps semper futuram. Imitandi enim uim atque sensum, ac æmulatione quadam mixtam cupiditatem natura omnibus hominibus tribuit: quæ sedari & comprimi ratione quidem potest; euelli prorsus extirpariq; non potest. Deinde si tibi concedatur imitatum fuisse recte neminem: uideo enim tibi etiam Maronem ipsum bonum imitatorem non uideri: cur eam probas artem; in qua tametsi innumerabilia se clarissima ingenia exercuerint, laudem tamen boni artificis atque nomen tuo iudicio nullum est eorum consequutum? ac plane cur non potius ad eorum te sententiam contulisti; qui affirmauerunt imitari non oportere; damnaueruntq; quicunque id facerent, & quo quo modo? Aequius enim fuerat, uel in illos te non inuehi, quorum artem antea probauisses; uel eam artem non probare, cuius amantis & studiosos homines tantopere fueras tamq; multis uerbis improbaturus. Nam id quidem; quæ tua est in scribendo uis ac eloquentia; facilime assequeris, ut illos acriter ac uehementer insectere. Quam tu sententiam

si esses sequutus; & tibi campum liberiorem disputandi patefecisses; & mihi laborem respondendi tuis litteris non attulisses. Reiecissem enim te ad Pauli Cortesij epistolam bellam illam quidem, & cum argutulam, tum etiam grauem: qua is Politiani uicini sui docti mehercule ac ingeniosi hominis; sed, ut mihi quidem uidetur, non multum prudentis; leuitatem fregit: qui Ciceronianam illam scribendi rationem atq; formam, a qua longiuscule abfuit, sese assequi nullo modo posse cum uideret; ad eos damnandos, qui sibi illum exprimendum sumpsissent, quiq; omnino stilum imitatione aliqua colerent, se conuertit. Itaq; Paulus docte sane ac prudenter illius dissimulationem reiiciens tibi etiam satisfacere potuisset; si cum illo sensisses. Nunc autem, cum affirmes imitandum quidem esse; uerum non unum aliquem, sed omnes bonos; hoc quemadmodum accipias, non intelligo. Nam si omnes ii, qui aliquo uno in genere boni scribendi magistri sunt habiti, pares inter se stili nobilitate scriptionumq; elegantia extitissent; concedi tibi fortasse poterat id, quod dicis; non uni eorum operam a nobis esse dandam; sed plane omnibus. Nunc uero; cum uniuscuiusque ratio uel ingenii uel artificii uniuscuiusque cum ingenio tum artificio dispar esse dissimilimaq; reperiatur, sitq; alius alio præstantior; quid esse causæ potest, quin, si melioribus operam dederimus, eos, qui minus boni sunt, negligamus? An si inter illos, quicunque boni dicuntur esse, unus est omnium longe optimus longéque præstantissimus; ut quæ singula insunt in cæteris, ea uniuersa in uno illo splendidiora etiam ornatioraque conspiciantur; eũ unum multo omnium maximum atq; summum recte imitati cum

tati cum

tati cum fuerimus; nisi illos etiam, qui boni mediocriter habẽtur, imitabimur; nihil proficiemus? quasi necesse sit, qui Apellis more pingere didicerit; cuius artem reliqui pictores admirati primas ei partes sine controuersia tribuerunt; illum etiam Polygnoti et Thymantis tabulas, a quibus docerentur, adhibuisse: aut eum; qui Lysippi excellens ac præclarum fingendis imaginibus artificium expresserit; Calamidis signa rigida, uel etiam magis rigida Canachi fuisse contemplatum. Atque illi artifices cum Alexandri uultum imitari suis artibus cuperent; neminem alium intuebantur: mentem in eum unum suam atq; oculos intendebant. Nos; qui eius scripti simulachrum, quod sit pulcherrimum & perfectissimum, nobis proponere debemus, in quo effingendo studium et diligẽtiam adhibeamus; cum illud ante oculos habeamus; ad eorum etiã, quæ non ita pulchra sunt, exprimendas imagines curam atq; animum traducemus? Mihi quidem falli Pice uidetur; qui sic existimat. Neq; enim ita formati a Diis immortalibus sumus; ut cum suppeditare nobis ea, quæ prima sunt, ualeamus; sectemur, quæ secunda sunt; multo minus, quæ sunt infra secunda: animus enim noster summum quiddam semper atque altissimum suspicit. Itaque, ut dixi, ualde miror, te non ita potius sensisse, ut alterum eorum statueres, uel omnino imitari non oportere; uel, si imitandum quidem esse duceres, non ad ea quæcunque bona essent; sed ad illa tantummodo, quæ optima quæque perfectissima haberentur, imitationis esse nostræ omnes neruos intendendos. Nam de ideis quod scribis; difficile quidem est tibi homini doctissimo & in omnium philosophorum disciplinis & scholis multa cum laude atque gloria diu uersato aliquid affirmanti non credere. Sed quam

tu esse in animo tuo insitam atque a natura traditam scriben di ideam atque formam sentias; de eo ipse uideris. De meo quidem animo tantum tibi affirmare possum; nullam me in eo stili formam, nullum dictandi simulachrum antea inspexisse; quam mihi ipse mente & cogitatione legendis ueterum libris multorum annorum spatio multis laboribus ac longo usu exercitatióneque confecerim: ad quod nunc, cum aliquid scribendum est, me conuerto; uideóq; quasi oculis, sic cogitatione, quæ conficiendo scripto opus sunt, unde sumam. Ante autem; quam in ijs, quas dico, cogitationibus magnopere essem uersatus; inspiciebam quidem in animum meum nihilo sane minus, quærebamq;, tanquam a speculo, effigiem aliquam; a qua mihi sumerem, conficerémq;, quod uolebam. Sed nulla inerat in eo effigies: nihil se mihi offerebat: nihil conspiciebam. Itaque siquid calamo uterer, siquid molirer; non lege, non iudicio, quo uolebam; sed temere inconstanterq́; ferebar: nulla me earum, quas commemoras, idea spetiesq; moderabatur. Neque uero sum nescius, te id cum diceres, de Platonicorum sententia dicere: qui; quæ prima quæq; præstantia in natura rerum sunt, uel esse aliquo modo possunt; ad diuinas illas imagines spetiesq́; referebant. Ac ego quidem sic existimo; in ipso mundi ac rerum omnium auctore & effectore deo; ut iustitiæ, ut temperantię, ut aliarum uirtutum; sic etiam recte scribendi spetiem quandam diuinam illam quidem, & cui nihil desit, atque omnino absolutissimam existere: ad quam & Xenophon, & Demosthenes, & ipse imprimis Plato; tum & Crassus, & Antonius, & Iulius, & maxime omnium Cicero; cum dictarent aliquid & scriberent; quantum consequi cogitatione

poterant, respiciebant; atque ad illius, quam animo conceperant, imaginem stilum mentemq; dirigebant. Idemq; nobis faciendum arbitror; conandumq; modis omnibus; ut ad eius formæ simulachrum scriptis nostris, quo ad fieri potest, quam rectissima quamq; proxime accedamus. Quod si in animis etiam nostris ideæ illæ insident, quas dicis, singulæ in singulis; tum diuersæ inter se atque uariæ; quemadmodum illas a natura ipsa ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque animi corporisque temperatione initio nascendi est sortitus; ab ijs si cura diligentiáque nostra stilum flectere in quancunque uolumus partem nobis licet; cur non tu eum unum, qui sit omnium maximus atque summus, imitari nos tantummodo statuis oportere? Si non licet; cur omnis bonos? Nam & inuidiosum quidem est; quod homines possunt assequi aliquo in genere optimum; id omnibus non proponere: & superuacuum, omnes illis bonos imitandos esse dicere; quibus animum a sua scribendi spetie atque forma, quam a natura traditam possident, facultas reuocandi non est data. Sin uero; quod est tertium atque ultimum; in quorundam animis ideæ illæ atque speties eiusmodi insunt; ut, siquis studium adhibeat, uerti atque inflecti facile possint; in quorundam autem eiusmodi, ut nullo modo possint: eodem tamen decidas, eodem labare necesse est. Nam neque ij, quibus negatum est aliquò progredi, ad ullum imitationis genus inuitandi sunt: neque non ad optimum; qui quo libuerit, si uolent, progredientur; sunt incitandi. In alteris de facultate nequid detrahatur, adhibenda cura est: ab alteris, ut inepti esse desinant, non est requirendum. Ac ego illis nec imitandum esse quenquam statuo; nec uero ullo in ge-

nere quicquam conandum : qui prauo, qui tenui, qui inerti ingenio sunt; qui duram atque implacabilem naturæ suæ quasi faciem præseferunt: scribant ij mihi libros, nec ne; uigilent, dormiant; nihil moror. Eos uolo, eos alloquor; qui si operam dederint, si animo non frangentur; nihil non assequi poterũt; & quorum ingenia si excolantur, fructus uberes atque magnos ferent. Neq; illud me mouet, quod existimem; qui ita formati sunt; ut quibus artibus animum intenderint, quo in genere scribendi elaborauerint, sua illos spes non sit frustratura; esse non multißimos. Neq; enim aut Ciceronem a scribendo deterruit pulcherrimos illos de oratore libros; quod, qualem in eis statuerit oratorem esse oportere, talem fortasse neque legerit ipse unquam fuisse, neq; audiuerit: aut Plato reip. suæ leges propterea non perscripsit; quod eas ab usu atq; consuetudine gentium longius abesse arbitraretur; quam quibus ullos populos, ullam ciuitatem esse usuram confideret. Qui enim artem aliquam recte præcipiunt; non id cogitant, ut omnes assequi eam poßint: sed id potius; ut qui potest, ita assequatur; ut nihil possit esse eo in genere præstantius. Quicquid autem est eiusmodi; qui præstanti ingenio non sit, aggredi fortasse potest: assequi atq; perficere nequaquam potest. Itaque mediocritatem ingeniorum reiiciunt: nihil enim mediocre idem atque præstans est: quod cum fit; pusillum ad numerum res redigatur, necesse est: præstantia enim quæ sunt; eadem perrara esse consueuerunt; rarioraque, quo præstantiora. Præstantium autem rerum paucitas mediocrium multitudini non modo non posthabenda; sed longe etiam anteponenda est: placetq; Nautes ille mihi Virgilianus; qui Aeneam admonet; quo in Italiam transmittere faci-

lius poßit; quicquid inualidum ac metuens pericli est, esse reiiciendum: quod cum esset factum; poeta statim intulit, Exigui numero, sed bello uiuida uirtus: ex quo apparet, poetarum sapientissimum non uirtutem modo in illis, quos commemorat, requisiuisse; sed etiam uiuidam, hoc est præstantem. Quanquam quidem non ego ulla simulachra, quæ nusquam sint, quæq; uix animo percipi possint; quemadmodum illi duo, quos dico, fecerunt; nostris hominibus ad imitandum propono; cum eum unum, qui sit omnium optimus atque præstantissimus, illis propono: quod si facerem; nunquam me tamen illorum defenderem exemplis. Potest enim quilibet cum oratoriæ ac rerum publicarum ratione atque modo constituendarum, tum aliarum plane rerum artes & disciplinas ita tradere; ut ad excellentiorem statum atque formam uelit eorum cupidos progredi; quam cuius simulachra oculis cernantur, manibusq; contineantur. Imitatio autem quia in exemplo tota uersatur; ab exemplo petenda est: id si desit; iam imitatio esse ulla qui potest? Nihil est enim aliud totum hoc, quo de agimus, imitari; nisi alieni stili similitudinem transferre in tua scripta; & eadem quasi temperatione scribendi uti, qua is est usus, quem tibi ad imitandum proposuisti. Sed redeo ad illud; quod ais, imitandos esse omnis bonos: quæroq; item abs te, uelisne nos ita bonos omnis imitari; ut eorum cuiuslibet uniuersam scribendi rationem exprimamus: an satis habeas; qua quisque in rationis suæ parte maxime bonus est habitus; eam nos tantummodo ab uno quoque mutuari: atque ita multis ex rationum partibus, quibus rationibus sunt alij permulti usi, unam conficere rationem integram, qua utamur? Vtro modo accipi dogma istud tuum malis; uide.

Sed priore uelle te non est existimandum. Quid enim esse
potest absurdius; quam, quas multi speties scribendi atque
formas diuersas illas quidem inter se multum'que sæpe dif-
ferentes sunt assequuti, suis eas membris omnibus suis par-
tibus præditas una in scribendi forma ac spetie uelle uni-
uersas exprimi atque contineri? quasi existimes exædifican-
dis unis ædibus multa ædium exempla uariarum imaginum
atque operum omni ex parte posse repræsentari. Altero mo
do si te dices uelle; primum iam id quidem imitari non est,
plurimis ex partibus, quæ stilum singulorum conficiunt,
aliquam unam tibi sumere: ut cum id sæpius feceris; sume-
re autem ex multis potes; stilum inde conficias tuum. Ex-
cerpere id quidem potius dicendum est; aut, si libet, etiam
mendicare: ita enim degere homines in uictus mendicitate
consueuerunt; ut, quæ sibi opus ad uitam sunt, non ab uno,
sed a multis petant. Imitatio autem totam complectitur scri
ptionis alicuius formam: singulas eius partes assequi postu-
lat: in uniuersa stili structura atque corpore uersatur.
Neque enim qui Salustianam breuitatem assequutus sit; uer
bis autem illam aut obsoletis aut popularibus, structura
etiam inconcinna conglutinauerit; Salustium imitari est di-
cendus: neque qui Iulij Cæsaris in enarrãdis rebus temperan
tiam expresserit, sermone uero plane rudi in illa exprimenda
sit usus; is erit propterea dignus existimandus, quem Cæsa-
ris imitatorẽ uocemus. Totum mihi oportet eius stili faciem
exprimat, cuius se imitatorem dici uult; quem eo nomine di-
gnum putem. Itaque Cicero cum eius uerbi definitionem tra
deret; imitationem esse dixit illam; qua impellimur cum dili-
genti ratione, ut aliquorum similes in dicendo esse ualeamus.
Sunt ne hæc Pice Tulliana uerba singula, quæ commemoro?

XIII

Qui autem fieri potest, ut aliquorum similes esse ualeant ij; qui de singulis sumunt, quod exprimant; de omnibus, ut nihil assequantur? Deinde si tibi etiam de uerbo concessero; ambitiose enim tecum agere nihil uolo; nae tua ista imitandi multos ratio optari potius, quã sperari; fingi, quam teneri; ore dici, quam re perfici, facilius potest. Nam neque qui eodem tempore imitari plures uult; quicquã ab ullo proficiet: distrahit enim mentem atque sensum copia; neque hærere animum sinit: cuius autem in nullo hæret animus; is omnino recte conficere nihil potest: neque qui alium post alium aggreditur; ei, quam in uno curam intenderit, non in alio sæpe remittere necesse est. Capimur enim pleriq; omnes nouitate: a qua ita oblectantur quidam; ut etiam illa damnent, a quibus recesserunt. Accedit eodem scriptorum diuersitas et dissimilitudo. Itaq; dediscendæ plerũq; sunt ueteres perceptiones; ut nouis perceptionibus curam atque animum adhibeamus. Placet enim in illo cum dignitate quædam quasi seueritas orationis: hilaritas in alio, comitas, lusus ipsi multum probantur. Horum cum imitari alterum didicerimus, alterum doceri aggrediamur; reijcere multa cogimur eorum; quæ paulo ante summa industria summo nostro labore sumus consequuti. Quamobrem frangitur studium; debilitatur diligentia; contentio illa nostra ardorq; omnis animorum elanguescit atque restinguitur; dum huc illuc, tanquã a fluctibus, sic in exemplorũ uarietate iactamur. Postremo quod tu singulas uniuscuiusque bonas partis imitandas esse tantummodo existimas; id, si recte consideraris, quo modo assequi possis, non inuenies. Omnibus.n.ex partibus uniuscuiusq; scriptoris cõflatur coalescitq; id; quod in quoq; bonum atq; præstans est:

omnes eius uirtutes, & uero etiam uitia; si qua insunt in illo uitia; eam conficiunt. Nam ut hominum uultus alius morum benignitatem, alius alacritatem naturæ; animi alius fortitudinem, alius ingenii fertilitatem, alius maiestatem, alius uenustatem præseferunt: eæ autem singulæ indoles non ex oculorum, aut ex superciliorum solummodo forma, aut oris, aut genarum, aut cæterarum ex aliqua partium qualitate; uerum ex omnibus sui quæq; uultus partibus atq; membris sunt constitutæ: ut si quis aliquam pictor imitari coloribus uelit; is singulas eius faciei partes, cuius est ipsa indoles, ante exprimere cogatur: ita mehercule in scribendi rationibus insunt eæ; quas laudamus; siue uirtutes, siue lumina scriptorum singulorum: quas profecto uirtutes præstare nostris in scriptis minime possumus; nisi etiam uniuersas illas, quarũ sunt ipsa lumina, scribendi rationes præstemus. An tu candorem illum puritatemq; sermonis; quam in Iulio esse maximam atq; mirificam uidemus; imitari te posse existimabis: nisi & temperamento fueris usus tanto; quanto ille maiore usus est, quam unquam alius propterea, quia ipse de se scripsit; ne aut odio in scribendo uideretur, aut cupiditate ulla duci? & neglectum eundem eloquutionis expresseris; qui est ab illo uel necessitate institutus, quoniam plurimis agendis maximis difficilimisq; rebus occupatus diligentiam in scribendo maiorem adhibere non potuit; uel accersitus industria, ne plane crederetur potuisse; ut existimarent homines multo plus illũ gratiæ scriptis fuisse acquisiturum suis; si plus ei temporis ad scribendũ bellicarum rerũ occupatio suppeditauisset? Atq; ipse quidem candor non ex se se; sed cum ex aliis, tum ex his duabus præcipue partibus constare mihi uidetur, quas

dico.

dico. Has si tu duas partis non præstabis; candor iam ille tantopere laudatus nunquam mediusfidius exprimetur. sin præstabis: uoles autem etiam Ciceronianam illam maiestatem scribendi assequi, quam omnes laudibus usq; ad cælum ferunt: neque hoc, quemadmodum optabis, efficies; & illud, quod effectum iam erit, perturbabis. Quantum enim addes ad alterum; tantundem ex altero adimas necesse est. Ita quæ per se atque seiuncta eximia utraq; præ claraq; habentur; eorum neutrum, si permisces, suam pristinam faciem dignitatemq; retinebit. Quod si & candorē Cæsaris, & maiestatem Ciceronis; item & Salustij breuitatem, & ubertatem Liuii, & candorem Celsi, & diligentiam Columellæ; si denique quod in unoquoque scriptorum egregiorum proprium esse lumen, tanquam in uultu indoles, conspicitur; ea omnia præstanda esse statues scriptis tuis; uereor, ne non tam quidem imitari illos uoluisse, quam illudere; neque tam assequi, quam peruertere uideare. Quam tamen si effugies calumniam uoluntatis tuæ; illud certe non euitabis; quin appareat, neminem te illorum non dicam recte assequi, sed etiam effingere mediocriter potuisse. Deniq; si quis Deus id, quod sponte nostra facere nullo modo possumus, te doceret, artem uidelicet quandā nouam ac plane diuinā; qua imitari multos calleres, quemadmodū præcipis; tamen esset uerendū, nū illa sane arte tibi esse utendum statueres. Qui enim fieri potest; ut qui multos assequi una scribendi ratione uult; eius oratio non dissimilis, non impar, non sibi diuersa inconstansq; sit; nō inconcinna, nō parū cohærens; dū huius lenitatē, illius uero ardorē, alterius ornatū, alterius negligentiā; quæ quidē

interdum, ut in muliere non fucata facies, sic in scribente gratior est; sexcenta præterea alia uaria multum'que differentia scribendi genera qualitates'que complectitur. Ac mihi quidem uetustissimi poetæ finxisse Protea uidentur; cum illum modo aquam fieri, modo ignem, modo belluam dicerent; nunquam tamen eodem aspectu plus unam formam præ se tulisse; non solum quia id posse fieri non existimabant: sed etiam propterea, quod, quo modo diuersæ faciei res inter sé que uarię apte coniungerentur, non uidebant. Sed iam de tuis litteris hactenus: uel potius de ea tuarum litterarum parte; ad quam quidem respondere me operæpretium duxi. Nam ad omnes, neque multum necesse fuit: & hæc ipsa satis multa esse possunt, præsertim tibi: qui non modo ea, quæ scripta sunt, qualia sunt, recte perspicies: sed illa etiam, quæ scribi in hanc sententiam possunt, ex iis, quæ leges, per te ipse facile considerabis. Venio igitur ad illam partem sermonis nostri; in qua ea mea sententia fuit; ut dicerem, eos mihi uehementer probari; qui prosa oratione scripturi Ciceronem sibi unum ad imitandum proponerent; heroicis carminibus, Virgilium. In quam omnino sententiam non sane, ut primum eiusmodi res tractare animo cœpimus, statim adducti sumus: sed post multas cogitationes, ac per quosdam quasi gradus ad eam accessimus: ut non temere illa inuenta finem progrediendi fecisse, atque in ea quieuisse uideamur. Nam initio quidem illud mihi sæpe ueniebat in mentem; ut in philosophiæ opinionibus atque sententiis, sic in scriptorum generibus & stilo nullis nos legibus subiici, nemini addici atque astringi oportere: sed quod in quoque proba-

retur, id sequi: quæ profecto sententia tuæ fuisse sententiæ similis atque cognata uidetur. De qua quidem me tentantem conantemq́ue eo in genere toto multa illæ tandem rationes depulerunt; quas superius, te ut etiam de tua deducerent, si possent, collegi. Itaque ea sententia deiectus ad illud me contuli; ut ducerem æquius esse & profecto conducibilius nouam intactamq́; ab aliis rationem ac plane suam quenque conficere scribendi: idq́; putarem omnes homines, nisi inuidi atque maleuoli essent, laudaturos. Quod cum placuisset; uellem autem, quantum in eo possem, experiri; omnis nostra cogitatio, diligentia, studium, omnis denique noster labor irritus atque nullus fuit. Nihil enim inueniebam; quod non uel ab aliquo ueterum scriptorum stilo haustum uideri facile posset: uel omnino, si id effugeram, tamen cum ad illorum scripta conferebatur, mihi non summopere displiceret: quippe; quod uenustatem sermonis, proprietatem, maiestatem eorum sæculorum non redolebat: nullum antiquitatis uestigium, nullam notam referebat. Ad hanc frustrationem laboris nostri illa cogitatio accessit; quod animaduertebam eos, qui se neminem imitari profitebantur, partim scribendo parum admodum profecisse; partim etiam suis cum libris atque scriptis plane inuisos & despectos iacere. Quam ob rem ea etiam sententia damnata aliam inire rationem statuimus: quę quidem eiusmodi fuit. Volo autem singulos tibi animi mei motus, consiliorumq́ue uarietates perscribere: ut si aliqua ex parte prodesse tibi error meus possit; ea ne celere. Nam quoniam ita natura comparatum uidebam; ut quotiens magnum aliquid atque arduum mo-

liri homines cuperent, eius ſi facinoris exemplum haberent aliorum, qui idem aliquando eſſent conati; ea re multum il lis curæ ad id, quod aggredi ſtatuiſſent, multum laboris, multum etiam ambiguitatis, multum deniq; difficultatis de meretur: cogitare cœpi, iis in ſtudiis, quibus ſemper dediti fuimus, optandum eſſe; ut quem quiſque imitari poſſet, qui ſcribere aliquid cuperet, ne deeſſet. Itaque ſiue ut in itinere conficiendo cum duces nacti ſumus, ſecuriore animo uiam ingredimur; ſic in reliquis rebus alacriores ad illa ſumus, quorum doctores & magiſtros habemus: ſiue etiam ad omnem excellentem laudis & gloriæ cupiditatem nulla re magis, quam aliorum æmulatione incitamur: mihi quoque idem faciendum putaui cum poeticis in ſtudiis, tum in oratoria diſciplina; quod permultos feciſſe intelligebam; ut in utraque earum artium & ducem, quem ſequerer; & gloria illuſtrem, quem æmularer, eligerem; mihiq; ipſe quaſi ſignum proponerem; ad quod quidem conatus omnes noſtri cogitationesq; dirigerentur. Id cum deliberauiſſem; magna me hæſitatio tenuit: deberem ne eos, qui mediocritatem non excederent; an illos potius, qui eſſent omnium eminentisſimi, ſtatim initio aggredi; quos omni ſtudio colerem, ad quorumq; ſimilitudinem me quamdiligentiſſime compararem. Nam ſi animum ad ſummos adieciſſem; illud uerebar; ne me uel rei difficultas ab incepto deterreret; uel certe frangeret ſuſcepti oneris magnitudo: cum me parum proficere optimornm ſcriptorum longeq; præſtantiſſimorum exemplis comparationeq; cognoſcerem: ſin autem mediocribus me tradidisſem; equidem ſperabam fore; ut cum ab illis quantum uellem profeciſſem;

ciſſem; & facilior mihi eſſet & plane tutior ad eos tranſitus, qui primi haberentur. Sed angebar animo; quod, ut odore nouum uas, ſic quo primum rudimento ſtilus imbueretur, permagni intereſſe audiebam: mentem etiam ac cogitationem meam multo libentius in ſummis excellentibus'que uiris fixam erectam'q; detinebam. Vicit tamen ſiue timor, ſiue imbecillitas plane noſtra uoluntatis propenſionem; qua trahebar. Itaq; dedidi me ijs magiſtris inſtituendum; quorum ſcripta non tam laudarem, quod bona; quam reciperem, quod paratiora optimis commodioraq; ad imitandum uiderentur. Eos igitur acerrimo ſtudio ſummaq; diligentia cum tam diu eſſem ſectatus; quoad mihi uideretur me eius, quod concupieram, magnam eſſe partem conſequutum: ad illos me conuerti; quos eſſe facile principes omnium hominum teſtimonio ſentiebam: ut eos item ſequerer, animumq; meum atq; mentem ad ipſorum rationes hauriendas imbibendas'q; traducerem. Id cum ſedulo etiam atque etiam experirer; mea me deluſum ſpe ſane atque deceptum cognoui. Non enim ſolum faciliorem mihi eorum imitationem aliorum ſcriptorum imitatione non eſſe factam; ſed multo etiam difficiliorem; præcluſos'q; ad eam aditus potius quam patefactos uidebam. Nam quam mihi uſui putabam fore inſumptam in exprimendis mediocribus operam; ea ſane impedimento fuit. Animus enim iam noſter diligenti exercitatione illorum ſcribendi rationibus eruditus atque aſſuetus eundem morem diu retinuit: a quo quoniam aberat is, quem de optimis hauriri oportebat; contra, quam exiſtimaueram, fiebat; ut ſcilicet multo minus ad eos exprimendos eſſem

idoneus, quam si me nunquam mediocribus tradidissem. Quare multis me meis laboribus id unum esse assequutum cognoui; ut imitari summos incipere mihi certe ne tum quidem liceret propterea, quod ea didiceram, animumq; meum ijs quasi maculis infeceram; quibus residentibus perfectæ rationis ulla in eo depingi recte facies imagoq; non posset. Deleri uero ea, quæ quis diuturno studio in animum induxit suum, non tam sæpe facile est, quam oportet. Sed nihil est profecto tam difficile tamq; durum; quod non labore nostro posse uinci superariq; uideatur; præsertim si in eo, quantum facere & consequi possumus, contendamus. Itaque summa a nobis adhibita diligentia e memoria tandem nostra deletis penitus ijs, quæ alte tunc imitatione non optimorum insederant in ea, rationibus, omne meum studium ad illos contuli optimos atq; summos, quos dico: in quo quantum profecerim si me roges; sane nihil tibi respondebo, præter hoc unum, mei me consilij non pœnitere, præsertim cum eorum scripta lego; qui aut nullum, aut omnes, aut non tantum optimos effingere præstareq; uoluerunt. Sed non debebis tu quidem ab hac capescenda scribendi ratione absterreri; etiam si minus tibi id, quod alijs persuadere cupimus, uidemur esse ipsi consequuti. Non enim quantum potuimus, in eo impendimus uel temporis, uel laboris: quippe; qui etiam uernaculo sermone quædam conscripsimus cum prosa oratione, tum metro plane ac uersu: ad quæ quidem conscribenda eo maiore studio incubuimus; quod ita deprauata multa atque peruersa iam a plurimis ea in lingua tradebantur obsoleto prope recto illo usu atq; proprio scribendi;

breui ut uideretur, nisi quis eam sustentauisset, eo prolapsura; ut diutissime sine honore, sine splendore, sine ullo cultu dignitáteq; iaceret. Quare non oportebit te exemplum a nostris scriptis capere: ut quantum nos latino sermone optimis imitandis æmulandisq; profecimus; tantundem putes alios, nec eo amplius, iisdem artibus posse proficere: Sed id potius cogitare; cum nos certe aliquid ea simus uia consequuti; si modo id aliquid est, quod a nobis confectum est; qui quidem alias etiam scribendi uias ingressi sumus; illos; qui nihil agere, nihil conari aliud statuent, præter id unum; in eo plane esse, quæcunq; uolent, consequuturos. Habes omnem rationem consilij mei: quóq; pacto in eam tandem sententiam, quæ tibi quoq; uellem probari posset, uenerim, quam perplexis cogitationibus, quibus mæandris; uides: in qua porro adhuc eo libentius conquiesco; quod alijs prius tentatis omnibus diligenter rationum uijs ea me, tanquam portus ex longo errore diu iactatum excepit. Hanc qui & initio ingredi poterunt, et ingressi nunquam se ab ea deflecti sinent, quemadmodum illi, qui in cursu nihil offendunt, celerius curriculum conficiunt; quam qui lapsi aliquotiens sunt: sic ipsi ad metam citius sine ulla offensione peruenient: quamcunq; ijs metam suum siue ingenium, siue industria, siue omnino utrunque statuerit: Quod profecto etiam sub fortuna positum atq; casu interdum uidetur: ita multa in uita sæpe accidunt; quæ auocent ab instituto itinere animum; aliorsúmq; quam oportet, ducant. Sed illud tenere omnes debebunt; et quantum in quoque est, niti atq; perficere; qui aut oratoriæ, aut poetices studijs delectabuntur:

ut cum Ciceronem, tum Virgilium ſemel complexi nunquam dimittant: nunquam ullis aliorum ſcriptorum illecebris ab eorum imitatione æmulatióneque reuocentur. Qui ſi non ita omnibus artis atque ingenij luminibus abundarent; ſi non uniuerſis ſcribendi uirtutibus prædi ti cumulatique conſpicerentur: eſſent autem ipſi cæteris una tantum uirtute probatiores: tamen eos nos unos ſequi tantummodo imitarique dicerem oportere propterea, quod uicinius ad perfectam rationem illis ducibus, quam ullis alijs, progredi & pertendere poſſemus. Nunc uero; cum nulla omnino uirtus, nullum ſcribendi lumen, nulla egregia indoles, nulla laus in ullo ſit; quæ non in utro uis eorum ineſſe, longe etiam præſtantior atque abſolutior reperiatur: multo id nobis erit conſtantius, multo diligentius faciendum: ne ſi alios imitandos ſumpſerimus; uel praui iudicij, uel imbecilli animi notam ſubeamus: cum aut in eligendo non prudentes, aut in aggrediendo timidi fuiſſe uideamur. Nam de Virgilio quidem nemo ambigit, omnes in uno illo omnium poetarum; de Latinis loquor; inuenire poſſe uirtutes ſumma ſingularíque dignitate; addunt etiam admirabiliores multo ſingulas & præſtabiliores: ut ſi natura ipſa hominum rerúmque omnium parens ea loqui uerſibus uoluiſſet, quæ ab ipſo perſcripta ſunt; nec melius affirment, nec omnino aliter fuiſſe loquuturam. Ciceronem quidam aiunt uerboſiorem eſſe interdum, quam neceſſe ſit, præſertim cum ab eo de rebus a ſe ſe geſtis, déque conſulatu illo ſuo ſermo inducitur: cæterum illum non modo omnium eloquentiſſimum fuiſſe; ſed ab eo eloquentiam ipſam eſſe genitam

atque

atque natam putant. Ego uero id neque uituperare audeo: potest enim illi concessisse sæpe dignitas sua, aut inimicorum improbitas, aut reip. status aliquis, aut alia omnino causa: quare quæ aliquibus superuacua in legendo uidentur; ea in agendo necessaria fuisse a multis poterunt existimari: Neque defendere magnopere laboro. Id enim si peccatum est; non stili culpa, sed animi uitio contractum est: addo etiam, si uis, iudicij quadam peruersione: dum quæ ab ipso prætereunda silentio fuerant; ea illi digna uisa sunt, quæ recenserentur. Stilus uero & scribendi ratio eandem illam egregiam præclaram'que semper indolem retinet; eundem orationis splendorem & maiestatem præfert. Quamobrem non tam quidem accusandus esse uidetur; si modo accusandus est; quod ea sæpe commemoret, quæ a se reticeri æquius fuit; quam laudandus; quod ita semper loquatur, ut commemorari aptius non queant. Quid si ijdem etiam parum constantem fuisse illum dixerint, aut omnino imbecilliorem; quam uel ratio, uel eius dignitas postulabat: num erit nobis propterea ab imitatione repellendus? Mihi plane, si idem sentiam: quanquam quid ego male me hercule sentiam de tanto uiro? sed si ego quoque idem sensero; mihi eius fortasse uita non usquequaque probabitur: orationis autem & stili ratio nihil improbabitur: qui esse optimus in uita non optima potest. Tametsi id quidem etiam si orationis esse uitium iudicetur; non ego huius imitationis aut ita partis extendo; præstanda ut uitia sint; nec solum ut in facie neui, sed ulcera etiam

& cicatrices sint exprimendæ: quod qui faciunt; merito ab Horatio eo, quem tu locum affers, irridentur: aut modum præfinio sic; ut si quis tam præstans ingenio est, tam industrius, tam etiam fœlix; ut anteire magistrum possit; tamen id fieri negem debere: cum'que is illum cæteris in rebus æquauerit; si prudentiam adhibere maiorem uolet; non probem. Mihi quidem & Phidias & Polycletus probantur: quorum alter Eladum sculpendis, alter Ageladem fingendis imaginibus, quos habebant magistros, superauerunt: & Apelles: qui quidem in picturæ artificio Pamphilum præceptorem suum longissimo interuallo post se reliquit. Itaque ualde mihi illud exoptandum esse uidetur; ita animatum, ita instructum esse quempiam; spes ut illum sit omnium hominum eloquentissimum futurum: quod etsi longe maius atque præclarius est, quam quod temere sperandum esse uideatur: nulla tamen naturæ lex, nulla præscriptio prohibet; conspici unquam ne possit. Etenim quemadmodum Cicero inter Latinos extitit; qui unus omnes, quicunque ante illum boni scribendi magistri fuerunt, excelleret; quod quidem magnum atque diuinum fuit: sic profecto alius existere aliquando poterit; a quo cum reliqui omnes, tum etiam ipse Cicero superetur. Id autem nullo modo accidere facilius potest; quam si, quem anteire maxime cupimus, eum maxime imitemur. Absurdum est enim confidere, nos aliam inuenire uiam posse; quæ melior sit, quam est illa uia; quam Cicero non tam quidem inuenit ipse, quam ab alijs inuentam ampliorem & illustriorem

reddidit: præsertim cum quo tempore id fieri necesse est, quantum ipsi plane possumus, nondum exploratum habeamus. Quod si, quem maxime imitati fuerimus, etiam assequemur; tum adhibenda cura erit, ut illum anteire ualeamus. Sed omne nostrum studium, omnis labor, omnis nostra cogitatio in ijs assequendis, quos imitamur, maxime omnium est insumenda. Non est enim tam arduum eos superare atque uincere, quos assequutus sis; quam assequi, quos imitere. Quare hoc in genere toto Pice ea esse lex potest: primum ut qui sit omnium optimus, eum nobis imitandum proponamus: deinde sic imitemur; ut assequi contendamus: nostra demum contentio omnis id respiciat; ut quem assequuti fuerimus, etiam prætereamus. Itaque duas illas in animis nostris egregias plurimarum maximarum'que rerum confectrices æmulationem atque spem habeamus. Sed æmulatio semper cum imitatione coniuncta sit: spes uero ipsa nostra non tam quidem imitationem; quam successum imitationis subsequi rectissime potest. Ac Ciceronis quidem imitatio omnibus, qui pedestri oratione scribere aliquid uolent, opportuna esse poterit; quacunque illi de re atque materia sit scribendum. Idem enim stilus aptari rebus innumerabilibus potest. Nec audiendi sunt; qui existimant Plinianam de natura rerum historiam Ciceroniano scribendi modo atque uia tam commode explicari non potuisse; ut ab ipso est more illo suo explicata: quod oportuisset in infinitam magnitudinem opus excreuisse; si ad illas multiplices innumerabiles'que res, de quibus erat scri-

bendum, exuberantiam Cicero suam ornatum'que sermonis adiunxisset. Neque enim in omnibus eius scriptis, cum idem sit stilus, eadem tamen amplitudo inesse, idem uerborum apparatus conspicitur: sed quædam uberiora sunt, & tanquam succiplena; quædam exilia, & suo tantum robore nitentia; ut esse quasi sine cortice uideantur. Neque si crescere eorum librorum magnitudo debuisset; non propterea fuissent ipsi nobis multo etiam gratiores: cum quanto plus ab eius calamo atramenti; tanto plus ab ingenio atque artificio dignitatis & pulchritudinis hausissent. De Virgilio uero non idem possumus dicere; ut idoneus sit; quem, qui carminibus delectantur, imitari omnes queant. Neque enim qui aut elegos, aut lyricos conficiunt uersus; qui'que uel tragœdiarum, uel comœdiarum scribendarum studio detinentur; horum ullos Virgiliana carminum structura, numerus, ratio ipsa multum iuuabit. Sed imitentur ij quidem eos; quos habent principes, singulis in scriptorum generibus singulos: atque illis assequendis superandis'que se se dedant. Quod profecto nos aliquando fecimus: ut in elegis pangendis; qui optimus eo in genere poematis nobis uisus est; eum imitaremur. Heroicis autem conscribendis carminibus qui se dederit; huic certe erit Virgilius ediscendus, ebibendus, & q̃maxime fieri poterit, exprimendus; quemadmodum coram tibi dixeram mihi uideri. Atque hanc quidem cum Virgilij, tum Ciceronis, tum aliorum excellentium in suo cuiusque genere scriptorum expressionem non ita intelligi uolo; ut præter stilum &

xx

ſcribendi rationem; uti autem me iiſdem ſæpius uer-bis non pœnitebit; nihil omnino a quoquam ſumendum exiſtimem. Nam & licuit id quidem certe omnibus; & ſemper licebit. Quis enim opus legitimum conficere poteſt ullum; qui nihil mutuetur, nihil a quoquam ſu-mat; quod ſcriptis inſerat atque interſpergat ſuis? Quis non aut ſententias, aut ſimilitudines, comparationeſ'que, aut alias ſcribendi figuras atque lumina; quis non aut locorum, aut temporum deſcriptiones, aut ordinem ali-quem ac ſeriem; quis non etiam aut belli, aut pacis, aut tempeſtatum, aut errorum, aut conſiliorum, aut amo-rum, aut aliarum omnino rerum exemplum aliquod ab iis capiat; quos multum perlegerit, quos diu in mani-bus habuerit cum Latinis, tum Græcis, tum certe etiam uernaculis; ut ſunt nonnulli excellentes in ea lingua ui-ri? Itaque liceat, quicunque id facere uult; ut ſemper licuit: ſumant'que ab aliis, qui ſcribunt, quod uidebi-tur: ſed parce id, & pudenter faciant; non ſane, quia ſumere etiam recte multa nequeamus: poſſumus enim; & multi magni atque clari uiri idem fecerunt: ſed pro-pterea, quod præclarius eſt illa omnia inuenire nos, & quaſi parere; quam ab aliis inuenta mutuari. Maxime ue-ro earum rerum ratio tum probatur, laudabiliſ'que eſt: ſi id perficimus; ut quæ mutuati ſumus ipſi; ea ſplen-didiora illuſtrioraque noſtris in ſcriptis; quam in eius, a quo ſumimus, conſpiciantur: ut non minor in exornando laus; quam in inueniendo fuiſſe uideatur. Neque enim mihi placet Atilius; qui Sophoclis Electram optime

ſcriptam male tranſtuliſſe dicitur: ſed noſter Maro; qui ab Heſiodi Georgicorum libris multa ſumens, atque in ſuos transferens, ea omnia reddidit meliora. Quanquam quidem eius generis ita multa Virgilianos omnes libros referſerunt: ut appareat non tam illum, quod ex ſe promeret, deſideraviſſe; quam quod anteiret, ex induſtria quæſiuiſſe: multo'que plus in uictoria gloriꝫ; quam in inuentione poſuiſſe uideatur. Qua te quidem de re omni eo monitum uolui: quod ſunt quidam; qui non ſolum ea, quꝫ ad ſtilum ſcriptionem'que pertinent; ſed illa etiam; quꝫ dico, quꝫ'que de genere alio ſunt; cum ſumuntur; uno imitationis uerbo includunt. Qui quidem mihi Ciceronem eo, quo ſupra commemoraui, loco legiſſe parum uidentur; ubi ille, quid imitatio ſit, definit. Nam ſi ea profecto imitatio eſt; qua impellimur, ut aliquorum ſimiles in ſcribendo eſſe ualeamus: in imitatione autem non ſtili modo; ſed etiam materiꝫ, ordinis, ſententiarum, aliarum'que plane rerum extra ſtilum poſitarum ratio includitur: quid eſt; cur non ego Æneæ, Aſcanij, Didonis, Latini, Turni, Lauiniæ tantum mutatis nominibus Virgilij Æneida mihi totam ſumam? Quare ſi nolunt ij parum hærentia uideri dicere; aliud ſumere, aliud eſſe exiſtiment imitari: & cum heroicorum Catulli uerſuum rationem imitatum fuiſſe Virgilium dixerint; ſi modo id uolent dicere; tum ſi eum affirmabunt cum ab illo, tum a cæteris uel Latinis, uel certe Græcis non poetis modo, ſed etiam oratoribus ac philoſophis multa ſumpſiſſe; uerisſime pronuntiabunt. Ac

mihi quidem ipse interdum uideris, cum tuas litteras lego, ita sensisse; ut utrum quis aliquem imitetur; an ab illo sumat, quod in sua scripta transferat; differre nihil duxeris. Quod si est; equidem lætor, unius tantummodo uerbi interpretatione mutata rerum non minimarum neque sane spernendarum inter nos magna ex parte controuersiam posse finiri: cum hoc certe modo prope idem, quod tu, omnes esse bonos imitandos facile dixero. Quid enim mihi esse aut propter nostram beniuolentiam iocundius, aut propter aliorum existimationem de tua doctrina laudabilius potest; quam nulla me in re abs te magnopere dissentire, homine multarum maximarum'que rerum disciplinis erudito; summo ingenio, summa integritate prædito; & in secunda fortuna temperato, in aduersa erecto, atque in omni uita magno ac probato uiro? cuius tam multi leguntur iam habenturq́; in manibus egregie perscripti libri; ut me non solum opinione hominum facile uincere, sed etiam obruere scriptis possis. Sin uero aliter se res habet; tamen gaudeo nullas inter nos opinionum sententiarumq́; diuersitates & controuersias esse tantas posse, tamq́; graues; quas profecto & mea summa in te obseruantia, & tuus erga me amor non leuissime ferat: præsertim cum de amore librum conscribas: de quo qui cæteros doces; non uereor, ne illud non didiceris; amandam esse imprimis ueritatem: id'que qui faciat; in eo neminem lædere; aut etiam qui se facere existimat: nam id quidem in multis credi, quam sciri, facilius potest. Quanquam non

ego is sum; qui me falli non putem posse: præsertim cum Aristoteleos tam multis in locis libros atque uniuersam prope antiquorum philosophiam abste repræhendi uideam. Fieri enim potest; ut quemadmodum ego recte me sentire existimo, qui tibi uideor a ueritate abesse longissime; ita tu recte sentias, cum mihi tamen uideatur secus. Neque illud mihi assumo; ut his litteris te atque cæteros, qui aliter sentiunt, ad meam opinionem traducam. Quid enim esset ineptius; quam cui aut Maro aut Cicero diuina illa suorum scriptorum tot atque tantorum maiestate imitandos esse se non persuaserunt; id ei putare me una mea epistola persuasurum? Est tamen humani animi, et, ut ego arbitror, non contemnendi; qua ipse uerisimilitudine dubijs in rebus cognitióneque dignissimis ducatur; quamplurimos uelle certos facere: ut aut repræhensione aliorum se corrigere, aut comprobatione confirmare possit. Id me unum uoluisse ut existimes; te etiam atque etiam rogo. Vale. Kal. Ianuarijs. MDXIII. Romæ.

Venetijs per Ioan. Ant. eiusque fratres de Sabio.
Anno Domini M D X X X.

